

Udolie rieky Hnilec, ktorá pramení pod Kráľovou hoľou a preteká v dĺžke asi 75 km romantickou dolinou až po Margecany, kde sa vlieva do Hornádu, patrí medzi tie oblasti Slovenska, ktoré turisti radi vyhľadávajú. Centrom celého hnileckého údolia je Gelnica. Mesto je obkolesené pásmom zalesnených vrchov, ktoré patria k Spišsko-gemerskému rudohorju. Rozprestiera sa po oboch brehoch Hnilca popri železničnej trati Margecany-Červená Skala-Zvolen. Leží v nadmorskej výške 375 m, ale okolité pásmo vrchov dosahuje výšku od 655 do 1030 m n. m.

O prehistórii Hnileckej doliny hovoria archeologické nálezy v Nálepkove a vo Švedlári, ktoré dokumentujú osídlenie v dobe kamennej a v dobe bronzovej. Názov Gelnica, odvodený z mena rieky Gnilec (Hnilec), z čoho neskôr vznikol aj nemecký názov Gollnitz a z neho nový slovenský názov Gelnica, svedčí o slovanskom pôvode a o osídlení údolia Hnilca Slovanmi, ešte pred príchodom nemeckých kolonistov na Spiš v XII.-XIII. storočí. Skutočnosť, že Gelnica bola povýšená na mesto už za vlády Bélu IV. (1235-1270) potvrdzuje, že musela byť už v polovici XIII. storočia rozvinutou obcou. K podstatnému rozšíreniu pôvodnej slovanskej osady muselo dôjsť krátko po tatárskom vpáde roku 1241. Po vpáde Tatárov prichádza do Gelnice a okolia hlavné jadro nemeckej kolonizácie z Bavorska, Durínska a Porýnia, na rozdiel od skoršieho kolonizačného prúdu Sasov na Spiš. Vedľa spišskej, saskej provincie sa vytvorilo v doline Hnilca spoločenstvo baníckych obcí, centrom ktorých sa stala Gelnica. S príchodom Nemcov sa Gelnica rýchlo rozrastala v mestský organizmus a v roku 1264 dostala mestské práva od uhorského kráľa Bélu IV. Pôvodné mestské právo Gelnice sa nezachovalo, avšak poznáme ho z reštituovaného privilégia Ladislava IV. z roku 1276, ktoré potvrdzuje práva udelené Belom IV. a Štefanom V. V privilégii sa spomína Gelnica ako vyvinuté mesto - "civitas" s vlastnou samosprávou a súdom. Rýchly rozvoj kráľovského banského mesta potvrdzuje výstavba hradu v II. polovici XIII. storočia (1234) a založenie dominikánskeho kláštora v roku 1288. V XIV. a XV. storočí prežívala Gelnica vrcholné obdobie rozkvetu.

V Gelnici a okolí sa ťažilo nielen striebro a meď, ale aj zlato, ortuť, olovo a železná ruda. Vgelnických baniach pracovalo 300 až 400 baníkov. Gelnica ako stredisko hornouhorskeho baníctva mala pôvodne svoje vlastné tzv. gelnické právo, ktorého stopy boli nájdené v gelnickom banskom práve z XV. storočia. V roku 1327 bolo Gelničanom nanútené štiavnické

banské právo. Mestské práva rozšírili a potvrdili Gelnici kráľovia Karol I. v roku 1317, Ľudovít I. v roku 1359 a cisár Žigmund v roku 1435. Na základe týchto práv sa stala Gelnica slobodným kráľovským banským mestom. Najstaršia mestská pečať sa zachovala na listine z roku 1497, ktorá sa nachádza v hradnom archíve vo Viedni. V roku 1726 sa obnovil zväz 7 banských miest v Hnileckej doline (Gelnica, Smolník, Štós, Švedlár, Mníšek, Medzev a Vondrišiel). Gelnica mala svoj banský komisariát. V druhej polovici XIX. storočia sa stalo klinčikárstvo a reťazárstvo v Gelnici najvýnosnejšou živnosťou a gelnické klince a reťaze boli známe v celom Uhorsku. V roku 1870 vyrábalo klince 360 majstrov, 90 tovarišov a 95 učňov. V rokoch 1865-75 predstavovala gelnická výroba 90 mil. klinčov ročne, t. j. 27 vagónov. Železiarska výroba sa v prevažnej miere zoskupovala v rodine Wálkovcov, ktorí s O. Hannelom a L. Anthónym boli priekopníkmi továrenskej výroby v Gelnici. Do zrušenia cechového systému v roku 1872 prosperoval v Gelnici kováčsky cech (v r. 1847 mal 257 majstrov), cech mäsiarov, kožušníkov, ševcov, krajčírov a ďalšie cechy, niektoré žili vo forme rôznych spoločností ešte v XX. storočí. V roku 1854 bol vydaný nový banský zákon, ktorý zrušil staré privilégia baníckeho robotníctva vydobyté počas XIII.-XVI. storočia.

Dňa 28. októbra 1918 je vyhlásená Československá republika. V roku 1919 sa stala Gelnica centrom Slovenskej republiky rád na území juhovýchodného Spiša, bolo tu sídlo brigádneho veliteľstva a gelnická robotnícka rada s direktóriom boli najvyššími orgánmi pre celý okres. Taktiež v roku 1920 sa stala Gelnica organizačným strediskom generálneho decembrového štrajku v Hnileckej doline, o ktorého koncentrovanosti a aktivite svedčí 112 zatknutých vodcov a robotníckych dôverníkov štrajku. V rokoch 1921-23 postihla československé hospodárstvo kríza, ktorá bola začiatkom likvidácie slovenského železiarskeho priemyslu a podstatne postihla Hnileckú dolinu. Banské podniky v Máriahute zostali po I. svetovej vojne v rukách spoločnosti Rakúskej banskej a hutnej, ktorá zmenila názov na Banskú a hutnú spoločnosť. V dôsledku zastaraného a málo výnosného spôsobu dobývania na spoločnosť orientuje na rudu z cudziny a zastavuje v rokoch 1921-23 prevádzku. Sprievodným javom bolo vystáhovalectvo do cudziny. Hnilecká dolina dostala názov "Hladová dolina". V období celosvetovej hospodárskej krízy nezamestnanosť opäť prudko vzrástla a závody Banskej a hutnej spoločnosti v rokoch 1933-36 znovu zostavili prevádzku v Máriahute. V r. 1934 sa likvidovala gelnická továreň Wálkovcov. V prevádzke zostal len podnik Antóny a syn, ktorý zamestnával 80 ľudí. Gelnickí robotníci pracovali za nízke mzdy na trati Červená Skala - Margecany, kde došlo počas roku 1931 k mzdovým nepokojom a štrajkom. Dňa 8. júna 1932 zastavilo prácu 3 000 robotníkov na celej trati. Napriek zásahom proti štrajkujúcim museli podnikatelia splniť požiadavky robotníkom a zvýšiť mzdy priemerne o 15 až 25 percent.

Dňa 21. januára 1945 oslobodila Gelnicu Sovietska armáda. Postupne sa obnovovala práca v priemyselných podnikoch. Bane v Máriahute, patriace Banskej a hutnej spoločnosti, prešli zoštátnením a Antónyho továreň a Kučerova píla pod národnú správu. Antónyho továreň, ktorá prechodne vyrábala mechanické hračky, prešla na výrobu strojov pre potravinársky priemysel. V rámci obnovy Slovenska sa začal rozvíjať aj okolitý priemysel a podstatne sa zvýšila zamestnanosť obyvateľov. Gelnica so svojými prírodnými krásami a kultúrohistorickými pamiatkami, ktoré pripomínajú epochu rozkvetu slobodného kráľovského banského mesta, i napriek modernej štvrti si zachovala starobyľný ráz. Mesto i jeho okolie sa najmä v poslednom

čase stáva exponovaným strediskom turistického ruchu.

Prechádzka Gelnicou

{vsig}Gelnica{/vsig}

{jcomments on}